

VASI SZABÓ JÁNOS

Ballardia

(gondolatok John G. Ballard, angol sci-fi szerzőről)

A hatvanas évek elején színre lépett John G. Ballard egy sor intelligens és könyved történettel örvendeztette meg az angol olvasókat – nem meglepő, hogy az 1964 után kibontakozó Új Hullám egyik vezéralakja lett. Akkoriban sorra jelentek meg értekezések a földi bioszféra romlásáról. A hatvanas évek komoly társadalmi változásokat hozott a világ fejlett nyugati országaiban, mint tudjuk, az egyetemi ifjúság mindig nyitott volt a liberális, szociáldemokrata eszmék iránt, de a paletta ekkoriban a kommunista, sőt, a radikális maoista nézetekkel is színesedett. Sok fiatal író, köztük Ballard is, felfigyelt az ökológiai problémák egyre drámaiabbá váló hatásaira: a nyugati civilizáció motorjaként működő tőkegazdaság olyan külső feltételeket teremtett egy ökológiai válsághoz, ami már általános, sőt radikális társadalmi érdeklődéshez vezetett.

Ballard mindezt első regényeiben nem fogalmazza meg direkt módon. Később azonban nyíltabban szól minderről. A környezetkárosító tényezőket a világ nagy ipari központjaiban találja meg, amelyek mérgezik a vizet és a levegőt, üvegházhatást okozó gázokat termelnek, közrejátszanak a jégsapkák megolvadásában stb. Első jelentős munkája, a *The Wind from Nowhere* (1961) is erről szól. A történet egyszerű: viharosan erős, majd hurrikán erejű, sőt azt meghaladó tomboló szél az óramutató járásával ellentétes irányban rázúdul a Földre, és végső stádiumban már a halálos, óránkénti 550 mérföldet is eléri. Az ég porral és törmelékkel töltődik meg, sokan meghalnak, vagy föld alatti bunkerekbe, metróalagutakba menekülnek, a nagyváros épületei romhalmazzá válnak, a szél laposra csiszolja a tájat. A menekültek túlélési esélyét csökkenti a víz és az élelem hiánya. A fejlett nyugati civilizáció egy korábbi, primitív állapotba lép vissza, ami jól megmutatkozik a túlélők pszichéjében.

A szerző képei lenyűgözik az olvasót. A hordalékot és termőtalajt felkapva sodró szél vizuális és hangeffektusainak ábrázolása hatásos. Az összeomló épületek és városok reménytelen tájai a depresszió hangulatát idézik. Ballard olyan képeket használ, amelyekre emlékezhetnek a londoniak a második világháborúból, és egy lépéssel tovább is megy, mondván, hogy ezúttal a természet bünteti az emberiséget. Vagyis, ez nem önmagának okozott seb, mint a háború volt. A cselekmény a szörnyű szél képeihez kapcsolódik, amely elpusztítja mindazt, amit az emberiség épített, és amire büszke lehetett.

Míg a tizenkilencedik századi írók a chauceri bukolikus világ kényelméből kritizálták az iparosodást, addig Ballard a modernitást úgy bírálja, hogy megmutatja a technokrata társadalom összeomlását, amely elvesztette lelkét a kényelem, a kereskedelem, a fenntartható fejlődés frázisainak művilágában. De ez a könyv nem kommentár, és ha valamiféle erkölcsi nyilatkozatot akarunk, akkor ez nem a legjobb hely a kereséséhez. A pusztításról és pusztulásról beszél, mert Ballard mestere ezek ábrázolásának. Az összeomlás teljes, ám – és ez ellentmond a könyv eddigi értelmezésének – nem végleges. A túlélők megdöbbenésére ebben a bibliái pillanatban a szél eláll. Ez kurta-furcsa befejezés, de ha azt vesszük figyelembe, hogy a szél is érthetetlen módon, megmagyarázatlanul támadt fel, végül is elfogadható.

Ballard második regénye: *A vízbe fúlt világ*. Főhőse Robert Kerans, aki egy, az elárasztott Európa nagyvárosaiban kutató, katonai állomás alkalmazottja. A régi földtani korok emlegetése általánossá válik a regényben, a saját „belső úrje” felé fordult ember genetikai emlékeinek tárházaként. A nap hirtelen instabillá válik, a heves napkitörések miatt csökken a bolygó napsugárzás elleni védelme, a hőmérséklet állandóan emelkedik, a trópusok lakhatatlanná válnak, a mérsékelt égöv tropikus lesz, a sugárzás megnő, az így kialakult mutációk hatására megjelenő növények a karbonkor óriás páfrányaira emlékeztetnek. A baj tetéződik, amikor olvadni kezdenek a sarki jégsapkák, és a szárazföldek arculata megváltozik. A népesség a sarkok felé vándorol. A természeti katasztrófák mellett az emlősöket, így az embert is, csökkenő termékenység jellemzi, a történet idején alig ötmillióan élnek a Földön.

Ballard regényében Wells időgépét a „neuronikai” mechanizmus váltja fel. E posztmodern kor lakói visszafelé mozognak a geofizikai időben, az archeopszichikus óra mutatója ellenkező irányban jár. Hónapokkal később az emelkedő hőmérséklet, a fülledt levegő teljesen zárkózottá teszi a hősöket. Napközben a lagúna és a dzsungel szinte lángol, leredőnyözött szobáikban várják, hogy „végére érjen a leszállás az ősi lélekidőbe”. Kéretlen látogatók tűnnek fel a színen: Strangman és bandája, az új világ műkincsrablói kötnek ki a lagúnájukban. Strangman az elsüllyedt civilizációt jelképezi. Míg Riggs parancsnok az idegesítően rendmániás, becsületes fajtát, Strangman a nyájas álca mögé bújt kegyetlent. Kerans elméje elmerül a neuronikus múltban, tiszta pillanatait is a horizont fölött függő ősi nap tölti ki, ellenállhatatlan erővel húzza délnek. Az utolsó fejezet szimbólumai az alászállás rituáléját erősítik. A harsogó, étellel teli őserdő kontrasztja az elhagyott, romba dőlt templom. Az omladék közt váratlanul rátalál egy emberi roncsra: az üszkös lábú, rákos daganattól megvakult csontsovány alakban Hardman hadnagyra ismer. Megható jelenet, amikor utolsó gyógyszeradagját a hadnagynak adva napokig mellette marad. Egy reggel a magához tért Hardman eltűnik. Kerans nem megy utána, hiszen egy az utuk. „Az egyre nagyobb hőségben,

egyre nagyobb esők között továbbra is délnek tartott a lagúnák között. Aligátorok és óriásdenevérek támadták meg, de ő csak ment, mint egy második Ádám, aki az újjászületett nap elveszett édenkertjét keresi.

Ballard harmadik könyve a *The Drought*, más címen a *The burning world* (1964). Ha a karakterek sokasága szemszögéből vizsgáljuk, a *The Drought* (*Az aszály*) viszszalépés *A vízbefült világ* kevés szereplős kvázi „kamaradrámája” után, az első könyv sok karakteres, szétfosló narratívájához. Ballard egy meghatározhatatlan helyszínt kreál a történet nyitányának, a főhős háza egy tó partján áll a város határában, a vízszint lassan süllyed, fejezetről fejezetre csökkenve mutatja az aszály által sivatagossá váló környezetet. Az első két könyvvel ellentétben itt az író nyíltan kimondja: az *ökokatasztrófa* okozója az ipar szennyezőanyagainak a világterületekre jutása, ahol a rugalmas polimerek vékony réteget képeznek az óceánok felszínének nagy részén, így az esők nem a szárazföldre hullnak, a világ tavai és folyói lassan kiszáradnak.

Az apokaliptikus kvartett utolsó darabja az 1966-ban megjelent *The Crystal Word* elüt mind stílusában, mind a szereplők habitusában és a helyszínválasztásban a korábbiaktól. Az író 1964-ben családi tragédia érte, felesége fiatalon elhunyt tüdőgyulladásban. Három gyermeküket Ballard nevelte fel. Sok kritikus esztétikai szempontból a legjobbnak tartja ezt a művet, amiben megnyilvánul az a tisztelet is, amit a nagy klasszikus Conrad-regénnyel történő összehasonlítás jelent. Főhőse Edward Sanders angol orvos egy kameruni leprakórházban dolgozik, és a történet kezdetén szabadságra megy, egykori szeretőjét látogatja meg, aki egy másik afrikai városban, Port Materre közelében él. Az egykori kedvestől kapott furcsa levél indítja el hősünket azon az úton, amely sokáig úgy tűnik: a sötétség mélyére viszi.

Sanders útja a bányá mellett fekvő telepre sokban hajaz Marlow útjára – bármennyire is tagadta ezt később Ballard. A hasonlóság akkor szakad meg, amikor végre fény derül a titkolózás okára: a dzsungelben terjedő különleges fertőzés kristályszerűvé alakítja az élő szervezeteket. Sanders ezt a szakterülete miatt a leprára emlékeztetőnek írja le, de a lepra és a kristályosodás összehasonlítása nem eredményezi az utóbbi okának felderítését. A kristályosodás egyszerűen csak megkezdődik, és megállíthatatlan.

Ismeretlen az ok, és ismeretlen a fertőzés lehetséges gyógymódja. Úgy tűnik, hogy az egyetlen intézkedés, amit a hősök megtehetnek, az a menekülés.

Ballard prózája itt válik el végleg Conrad homályos, fullasztó dzsungelétől, az ő vadonja már nem sötét, hanem valami földöntúli módon fénylő. Leírása az irodalom legszebb képei közé tartozik.

A szöveg számos alkalommal arra utal, hogy a feltörekvő furcsa új világ Ballard számára nem tűnik visszataszítónak. A szépség és a harmónia szöveges megfogalmazása nem az apokaliptikus káoszra és a pusztításra utal, hanem

egy új, eltérő rend kialakulására. A kristályosodott erdő leírása hangsúlyozza a harmóniát. Sanders levelében „elvarázsolt világról” ír, rámutatva annak tökéletességére, ami viszont a mi világunkból hiányzik. A kristályosodás egyfajta lakmusz-próbaként osztja el a karaktereket a régire és az újra, és akár vallási küldetés végpontjaként értelmezhető, mint az Istennel való végső egyesülés pillanata. A regény utolsó szakaszában Balthus atya, a korábban hitébe kicsit beleszürkült pap, Sandershez hasonlóan elfogadja az erdőt és a kristályosodást: *„Ebben az erdőben láthatjuk Krisztus testét az Eucharisztia utolsó ünnepségét. Itt minden átalakul és megvilágosodik, összekapcsolódik a tér és idő egyesülésében.”*

A könyv inkább utópisztikus látomás, nem pedig reménytelen katasztrófa-történet. A kristályosodás „apokalipszise” provokálja az ember és a természet összeolvadását – és ez az összeolvadás békét és teljességet hoz.

Sinkó István: Zuhanás (2019)